

## РОЗДІЛ II. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.2: 005.57 (477)

### ЗМІСТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Кушнір І.В., начальник

*Управління з питань підготовки конституційних подань та дотримання права на доступ до публічної інформації Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, вул. Інститутська, 21/8, м. Київ, Україна  
irakushnir@meta.ua*

У статті досліджуються поняття та елементи змісту конституційного права особи на доступ до публічної інформації. Аналізуються поняття «зміст», елементи змісту конституційного права особи на доступ до публічної інформації, дається визначення змісту названого права. Пропонуються висновки та рекомендації.  
*Ключові слова: зміст конституційного права особи на доступ до публічної інформації, елементи змісту конституційного права особи на доступ до публічної інформації.*

### СОДЕРЖАНИЕ КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВА ФИЗИЧЕСКОГО ЛИЦА НА ДОСТУП К ПУБЛИЧНОЙ ИНФОРМАЦИИ

Кушнір І.В.

*Управление по вопросам подготовки конституционных представлений и соблюдения права на доступ к публичной информации Секретариата Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека, ул. Институтская, 21/8, г. Киев, Украина  
Irakushnir@meta.ua*

В статье исследуются понятие и элементы содержания конституционного права личности на доступ к публичной информации. Анализируются понятия «содержание», элементы содержания конституционного права личности на доступ к публичной информации, дается определение названного права. Предлагаются выводы и рекомендации.  
*Ключевые слова: содержание конституционного права личности на доступ к публичной информации, элементы содержания конституционного права личности на доступ к публичной информации.*

### CONTENT OF CONSTITUTIONAL RIGHT OF INDIVIDUAL TO ACCESS PUBLIC INFORMATION

Kushnir I.V.

*Department for preparation of constitutional petitions and execution of the right to access public information of the Secretariat of the Verkhovna Rada of Ukraine on Human Rights, str. Instytutska, 21/8, Kyiv, Ukraine  
irakushnir@meta.ua*

The paper examines the concept and elements of the content of the constitutional right to access public information. The paper analyzes the concepts of “content” elements of the content of the constitutional right to access public information, defines the content of the said law. The author offers the following conclusions and recommendations.

1. Signs of the content of the constitutional right of an individual to access public information are: 1) consolidation of the content of the mentioned rights in international regulations, rules of the Constitution and laws of Ukraine; 2) system of personal capabilities; 3) public information through its systematic and prompt divulgation; 4) provision of information upon requests for information.
2. The content of the constitutional right of an individual to access public information is a system of capacities of man and the citizen, enshrined by international law, the Constitution and laws of Ukraine concerning its receipt by the systematic and timely publication or on demand and use it at one’s sole discretion.
3. Elements of the content of the constitutional right of an individual to access public information provide possibilities: 1) to receive public information: a) in the official publications; b) on the official web sites on the Internet; c) by information boards; d) in any other way and request for information; 2) to require managers of information to disclose it and provide relevant information upon request; 3) to use common weal to freely collect, store, use, and disseminate information; 4) to appeal against decisions, actions or lack thereof to the manager, disposer, higher body or court.

4. It is proposed to supplement p. 2, Art. 34 of the Constitution of Ukraine, after the words “of his or her choice” with the rule: “Access to public information is guaranteed by laws of Ukraine”.

*Key words: content of the constitutional right to access public information, content elements of the constitutional right to access public information.*

Проблема змісту конституційного права особи на доступ до публічної інформації досліджувалася в Україні разом з іншими конституційними правами й свободами та має важливе теоретичне значення в науці конституційного права. Названа проблема пов'язана з практикою реалізацією прав і свобод кожною особою та має важливе практичне значення.

Зміст конституційних прав і свобод особи (включаючи й право на доступ до публічної інформації) досліджуються авторами в монографіях, підручниках, посібниках, наукових статтях, тезах доповідей і повідомлень. Серед авторів, що досліджували означену проблему, можна виділити праці В.О. Боняк, В.В. Букача, О.Б. Горової, А.М. Колодія, Л.М. Липачової, М.Г. Матузова, А.Ю. Олійника, В.Ф. Погорілка, П.М. Рабіновича, О.В. Совгірі, Ю.М. Тодики, В.Л. Федоренка, Н.Г. Шукліної та ін. Зміст конституційних прав і свобод ними досліджувався разом та окремо. Зміст конституційного права особи на доступ до публічної інформації як окреме конституційне право людини та громадянина в Україні ще ніхто не досліджував.

Метою дослідження є з'ясування змісту конституційного права особи на доступ до публічної інформації.

Відповідно до мети задачами цього дослідження є такі: а) дослідити праці окремих авторів щодо змісту конституційного права на доступ до публічної інформації; б) сформулювати та проаналізувати ознаки змісту конституційного права особи на доступ до публічної інформації; в) запропонувати авторське визначення та елементи змісту конституційного права особи на доступ до публічної інформації; г) зробити висновки та рекомендації.

Зміст суб'єктивного права особи досліджував М.Г. Матузов. Аналізуючи структурні елементи змісту суб'єктивного права, він акцентує увагу на його соціальному аспекті й пропонує, крім уже існуючих трьох елементів структури, такий структурний елемент, як користування соціальним благом. Отже, М.Г. Матузов підкреслює, що зміст суб'єктивного права та його структура включають у себе не три, а чотири можливості, а саме: а) можливість визначеної поведінки самого уповноваженого суб'єкта права; б) можливість вимагати відповідної поведінки від інших осіб; в) можливість у необхідних випадках звертатися за державним примусом; г) можливість користуватися певним соціальним благом [1, с. 84]. Така структура суб'єктивного права підтримується багатьма вченими теоретиками та конституціоналістами й застосовується як до всіх конституційних прав, їх окремих груп, окремих конституційних прав і свобод людини та громадянина.

В.О. Боняк досліджує зміст конституційного права через чотири основні можливості суб'єкта права та включає право-поведінки, право-вимоги, право-претензії й право-користування. Вона погоджується із чотиричленною структурою змісту суб'єктивного права, вважає, що саме така структура надає останньому цілісності, довершеності, лаконічності. Кожна із чотирьох зазначених можливостей головна, і в єдності вони являють собою органічно цілісне явище [2]. Отже, В.О. Боняк у зміст конституційного права включає можливості особи діяти певним чином, вимагати відповідних дій від зобов'язаної особи, користуватися соціальним благом та звертатися за захистом порушеного права.

В.В. Букач разом з А.Ю. Олійником та В.В. Свистуновим досліджують зміст політичних свобод: а) об'єднуватися в політичні партії та громадські організації; б) збиратися мирно, без зброї та проводити збори, мітинги, походи й демонстрації; в) брати участь у виборах і референдумах. На їхню думку, усі названі свободи включають у свій зміст такі можливості: 1) діяти на власний розсуд, реалізуючи певну свободу; 2) вимагати відповідних дій від зобов'язаних суб'єктів; 3) користуватися визначеною нормами права свободою; 4) звертатися до компетентних органів чи посадових осіб за захистом [3, с. 118-125]. Отже, В.В. Букач, разом з іншими авторами поділяють чотириланкову структуру змісту конституційного права й свободи.

О.Б. Горова, досліджуючи конституційні громадянські права й свободи людини та громадянина, сформулювала їх зміст, включаючи й можливість вільного збору, зберігання, використання та поширення інформації усно, письмово або іншим способом. Вона визначає зміст усіх громадянських прав і свобод, (і право на доступ до інформації) та досліджує можливості поведінки самого уповноваженого, його вимоги до зобов'язаного суб'єкта, користування соціальним благом та звернення за захистом порушеного права [4]. Отже, О.Б. Горова виділяє чотири можливості змісту

громадянських конституційних прав і свобод (включаючи й право на доступ до публічної інформації).

А.М. Колодій та А.Ю. Олійник у зміст права на інформацію включають можливості вільно збирати, використовувати, поширювати й зберігати інформацію в будь-який спосіб на свій вибір. До видів інформації вони відносять статистичну, масову, про діяльність державних органів влади та місцевого самоврядування, правову, про особу, довідково-енциклопедичного характеру, соціологічну тощо. Змістовно, на їх думку, право на публічну інформацію включає в себе такі можливості: а) доступу до публічної інформації (відкритої та з обмеженим доступом); б) забезпечення доступу до публічної інформації; в) користування такою інформацією [5, с. 182-183]. Отже, на їх думку, доступ до публічної інформації передбачає можливість уповноваженого суб'єкта відповідно діяти та користуватися соціальним благом вільно збирати, використовувати, поширювати й зберігати інформацію, а забезпечення доступу до такої інформації передбачає можливість уповноваженого суб'єкта вимагати відповідних дій від зобов'язаної особи та звертатися до компетентних осіб за захистом порушеного права.

Л.М. Липачова розглядає зміст конституційного права особи на звернення до міжнародних організацій за захистом свого порушеного права й пропонує в такий зміст включати не чотири, а п'ять можливостей: діяти відповідно до норм права уповноваженого суб'єкта; вимагати відповідних дій від зобов'язаного суб'єкта; користуватися визначеним соціальним благом; звертатися за захистом порушеного права в національні захисні організації; звертатися за захистом порушеного права до міжнародних організацій [6, с. 32]. На нашу думку, можливість особи звертатися до компетентних суб'єктів за захистом порушеного права, включає в себе й можливість звертатися за захистом порушеного права до міжнародних організацій.

В.Ф. Погорілко та В.Л. Федоренко за змістом право на інформацію відносять до культурних прав і свобод. Вони підкреслюють багатогранність змісту названого права. Право на доступ до публічної інформації, на їх думку, має забезпечити реалізацію особи конституційного права на інформацію, прозорість і відкритість суб'єктів владних повноважень та недопустимість розголошення конфіденційної та таємної інформації. Автори підкреслюють той факт, що у вітчизняній науковій і навчальній літературі існує точка зору щодо виділення права на інформацію в самостійну групу інформаційних прав [7, с. 234]. На думку В.Ф. Погорілко, В.Л. Федоренко, конституційне право на доступ до публічної інформації можна відносити до культурних прав і свобод або ж до самостійної галузі права, у якій будуть деталізуватися можливості людини та громадянина щодо реалізації права на інформацію. Отже, автори пропонують розглядати зміст права на інформацію як у групі культурних конституційних прав, так і в межах самостійної галузі інформаційного права.

П.М. Рабінович та І.М. Панкевич досліджують зміст й обсяг прав людини. На їх думку, зміст прав людини характеризується певною якістю, впорядкованою сукупністю елементів. Структура й внутрішня упорядкованість є необхідними компонентами змісту. Структурними елементами змісту прав людини є певні можливості людини діяти чи утримуватися від дій задля задоволення своїх потреб й інтересів. Вони визначають поняття змісту прав людини як умови та засоби, які складають можливості людини, необхідні для задоволення потреб її існування та розвитку [8, с. 349]. Отже, П.М. Рабінович і І.М. Панкевич визначають зміст прав людини через умови й засоби, що, на нашу думку, не відповідає істині. Умови й засоби – це ознаки гарантій прав людини, а зміст прав людини включає саме їх можливості.

О.В. Совгира та Н.Г. Шукліна, досліджуючи конституційні особисті права й свободи, наголошують на конституційно-правовому регулюванні змісту конституційного права на інформацію. Конституція України (ст. 34) закріплює можливості кожного вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб. Деталізуються такі можливості особи законами України [9, с. 153-154]. Отже, О.В. Совгира та Н.Г. Шукліна серед ознак змісту конституційних прав і свобод людини та громадянина виділяють конституційного та законодавчого закріплення можливостей доступу до публічної інформації.

Досліджуючи систему конституційних прав і свобод людини та громадянина, Ю.М. Тодика звертає увагу на те, що зміст права людини на інформацію включає в себе можливість кожного вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію. Ці конституційні положення відповідають загальновизнаним міжнародним нормам, що закріплюють можливості доступу до публічної інформації, які й складають зміст названого права [10, с. 146]. Отже, Ю.М. Тодика серед ознак змісту конституційного права доступу до публічної інформації виділяє закріплення нормами міжнародного права можливості збирати, зберігати, використовувати та поширювати публічну інформацію.

Проведений аналіз праць різних учених щодо поняття та структури змісту конституційного права на доступ до публічної інформації дає можливість сформулювати ознаки, що характеризують зміст названого права. До цих ознак, на нашу думку, належать такі: 1) закріплення змісту названого права міжнародними нормами, нормами Конституції та законів України; 2) система можливостей особи; 3) отримання публічної інформації шляхом систематичного та оперативного її оприлюднення; 4) надання інформації за запитами на інформацію.

Зміст конституційного права фізичної особи на доступ до публічної інформації закріплюється міжнародними нормами, що містяться в таких нормативно-правових актах: 1) «Загальній декларації прав людини» від 10 грудня 1948 р.; 2) «Міжнародному пакті про громадянські і політичні права» від 16 грудня 1966 р.; 3) Конвенції ООН «Про доступ до інформації, участі громадськості в процесі вироблення рішень та доступі до правосуддя в питаннях, коли йдеться про захист довкілля» від 25 червня 1998 р.; 4) Конвенцію Ради Європи «Про захист прав людини та основоположних свобод» від 4 листопада 1950 р.; 5) Конвенцію Ради Європи «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних» від 28 січня 1981 р.; 6) Декларація Комітету Міністрів Ради Європи «Про свободу вираження поглядів та інформації» від 29 квітня 1982 р.; 7) Рекомендації Комітату Міністрів Ради Європи: а) «Про доступ до інформації, яка знаходиться в розпорядженні державних органів» від 25 листопада 1981 р.; б) «Про передачу третім особам персональних даних, які знаходяться в розпорядженні державних органів» від 9 вересня 1991 р.; в) Про європейську політику доступу до архівів» від 13 липня 2000 р.; г) «Про доступ до офіційних документів» від 21 лютого 2002 р. тощо.

Крім норм міжнародного права, зміст конституційного права фізичної особи на доступ до публічної інформації закріплюється нормами Конституції та законів України. Конституція України закріплює такі права: а) на конфіденційну інформацію (ст.32); б) на інформацію взагалі (ст.34); в) на екологічну інформацію про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, можливість її поширення та неможливість утаємнення (ст.50). Право особи на доступ до публічної інформації в Конституції України не закріплене. Пропонуємо доповнити ч.2 ст.34 Конституції України після слів «на свій вибір» такою нормою: «Доступ до публічної інформації особи гарантується законами України» й далі за текстом.

У систему можливостей особи, що включається до змісту конституційного права на доступ до публічної інформації, входять право на власні дії чи бездіяльність, на обов'язкові дії зобов'язаних суб'єктів, на користування соціальними благами збирання, зберігання, використання та поширення публічної інформації та на звернення до компетентних органів і посадових осіб за поновленням порушеного права та відшкодуванням збитків.

Особа може отримувати публічну інформацію шляхом систематичного та оперативного її оприлюднення: а) в офіційних друкованих виданнях; б) на офіційних веб-сайтах у мережі Інтернет; в) на інформаційних стендах; г) будь-яким іншим способом та надання інформації за запитами. Розпорядники інформації зобов'язані оприлюднювати таку інформацію в повному обсязі, крім публічної інформації з обмеженим доступом. Інформацією з обмеженим доступом є така: а) конфіденційна інформація; б) таємна інформація; в) службова інформація. Обмеження доступу до інформації здійснюється відповідно до закону за умови дотримання сукупності таких вимог: 1) виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя; 2) розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам; 3) шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні. Інформація з обмеженим доступом має надаватися розпорядником інформації, якщо він правомірно оприлюднив її раніше. Інформація з обмеженим доступом має надаватися розпорядником інформації, якщо немає законних підстав для обмеження в доступі до такої інформації, які існували раніше. Не може бути обмежено доступ до інформації про розпорядження бюджетними коштами, володіння, користування чи розпорядження державним, комунальним майном, у тому числі до копій відповідних документів, умови отримання цих коштів чи майна, прізвища, імена, по батькові фізичних осіб та найменування юридичних осіб, які отримали ці кошти або майно. За умови дотримання вимог, передбачених частиною другою цієї статті, зазначене положення не поширюється на випадки, коли оприлюднення або надання такої інформації може завдати шкоди інтересам національної безпеки, оборони, розслідуванню чи запобіганню злочину. Не належать до інформації з обмеженим доступом відомості, зазначені в декларації про майно, доходи, витрати та зобов'язання фінансового характеру, оформленої за формою і в порядку, що встановлені

законом. Обмеженню доступу підлягає інформація, а не документ. Якщо документ містить інформацію з обмеженим доступом, для ознайомлення надається інформація, доступ до якої необмежений [11].

Отже, зміст конституційного права особи на доступ до публічної інформації – це система можливостей людини й громадянина, що закріплені нормами міжнародного права, Конституції та законів України стосовно її отримання шляхом систематичного та оперативного оприлюднення чи за запитами та користування нею на власний розсуд.

Елементи змісту конституційного права фізичної особи на доступ до публічної інформації є такі можливості: 1) отримувати публічну інформацію: а) в офіційних друкованих виданнях; б) на офіційних веб-сайтах у мережі Інтернет; в) на інформаційних стендах; г) будь-яким іншим способом та звертатися із запитами на інформацію; 2) вимагати від розпорядників інформації оприлюднювати та надавати відповідну інформацію за запитами; 3) користуватися соціальним благом вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію; 4) оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність розпорядників інформації до керівника розпорядника, вищого органу або суду.

Підводячи підсумок, можна зробити такі висновки та рекомендації:

1. Ознаками змісту конституційного права фізичної особи на доступ до публічної інформації є такі: 1) закріплення змісту названого права міжнародними нормами, нормами Конституції та законів України; 2) система можливостей особи; 3) отримання публічної інформації шляхом систематичного та оперативного її оприлюднення; 4) надання інформації за запитами на інформацію.
2. Зміст конституційного права фізичної особи на доступ до публічної інформації – це система можливостей людини й громадянина, що закріплені нормами міжнародного права, Конституції та законів України стосовно її отримання шляхом систематичного та оперативного оприлюднення або за запитами та користування нею на власний розсуд.
3. Елементи змісту конституційного права фізичної особи на доступ до публічної інформації є такі можливості: 1) отримувати публічну інформацію: а) в офіційних друкованих виданнях; б) на офіційних веб-сайтах у мережі Інтернет; в) на інформаційних стендах; г) будь-яким іншим способом та звертатися із запитами на інформацію; 2) вимагати від розпорядників інформації оприлюднювати та надавати відповідну інформацію за запитами; 3) користуватися соціальним благом вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію; 4) оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність розпорядників інформації до керівника розпорядника, вищого органу або суду.
4. Пропонуємо доповнити ч.2 ст.34 Конституції України після слів «на свій вибір» такою нормою: «Доступ до публічної інформації особи гарантується законами України» й далі за текстом.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Матузов Н.И. Правовая система и личность / Н.И. Матузов. – Саратов: изд-во Саратовского университета, 1987. – 295 с.
2. Боняк В.О. Конституційне право людини і громадянина на освіту в Україні: монограф. / В.О. Боняк. – Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2007. – 157 с.
3. Букач В.В. Зміст конституційних політичних свобод громадян України / В.В. Букач, А.Ю. Олійник, В.В. Свистунов // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ: Збірник наукових праць. – 2005. – № 1. – С. 118-126.
4. Горова О.Б. Конституційні громадянські права людини в Україні і їх забезпечення міліцією (роль міжнародно-правових норм в цьому процесі): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 “Конституційне право; Муніципальне право” / О.Б. Горова. – К., 2000. – 16 с.
5. Колодій А.М. Права, свободи та обов’язки людини і громадянина в Україні: підручник / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 350 с.
6. Липачова Л.М. Реалізація конституційного права людини та громадянина на звернення за захистом своїх прав і свобод до Європейського Суду з прав людини: монографія / Л.М. Липачова. – Д.: Юрид. акад.. М-ва внутр. справ; Ліра ЛТД, 2005. – 216 с.

7. Погорілко В.Ф. Конституційне право України: підручник / В.Ф. Погорілко, В.Л. Федоренко; за заг. ред. проф. В.Л. Федоренка. – 3-вид., перероб. і доопр.; передмова проф. В.В. Коваленка. – К.: КНТ, Видавництво Ліра-К, 2011. – 532 с.
8. Рабінович П.М. Зміст прав людини та їх обсяг / П.М. Рабінович, І.М. Панкевич // Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 10 т. / відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. – К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2005. – Т.ІІ. Права людини у контексті поліцейської діяльності – С. 349-350.
9. Совгіря О.В. Конституційне право України: навч. посібник / О.В. Совгіря, Н.Г. Шукліна. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 632 с.
10. Конституційне право України: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. акад. АПрН України, д.ю.н., проф. Ю.М. Тодики, докт. юрид. і політ. наук, проф. В.С. Журавського. – К.: Видавничий Дім „Ін Юре”, 2002. – 544 с.
11. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314.

#### REFERENCES

1. Matuzov, N.I. (1987), *Pravovaya sistema i lichnost* [The legal system and personality], Izd-vo of the Saratov university, Saratov, Russia.
2. Bonyak, V.O. (2007), *Konstytutsiyne pravo lyudyny i hromadyanyna na osvitu v Ukrayini: monohrafiya* [The constitutional right of man and citizen education in Ukraine:: monography], Lira LTD, Dnipropetrovsk, Ukraine.
3. Bukach, V.V., Oliynyk, A.Yu. and Svistunov, V.V. (2005), “The content of constitutional political freedoms of citizens of Ukraine”, *Naukovyi visnyk Yurydychnoyi akademiyi Ministerstva vnutrishnikh sprav: Zbirnyk naukovykh prats*, no. 1, pp. 118-126.
4. Horova, O.B. (2000), “The constitutional civil rights in Ukraine and their support by police (the role of international law in this process)”, Thesis abstract for Cand. Sc. (Jurisprudence), 12.00.02, National Academy of internal affairs of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
5. Kolodiy, A.M. and Oliynyk, A.Yu. (2008), *Prava, svobody ta obov'yazky lyudyny i hromadyanyna v Ukrayini: pidruchnyk* [The rights, freedoms and duties of man and citizen in Ukraine: textbook], Vseukrayinska asotsiatsiya vydavtsiv «Pravova ednist», Kyiv, Ukraine.
6. Lypachova, L.M. (2005), *Realizatsiya konstytutsiynoho prava lyudyny ta hromadyanyna na zvernennya za zakhystom svoiykh prav i svobod do Evropeyskoho Sudu z prav lyudyny: monohrafiya* [The implementation of the constitutional right of citizens to appeal and protect their rights and freedoms to the European Court of Human Rights: monography], Lira LTD, Dnipropetrovsk, Ukraine.
7. Pogorilko, V.F. and Fedorenko, V.L. (2011), *Konstytutsiyne pravo Ukrayiny: pidruchnyk* [Constitutional law of Ukraine: textbook], KNT, Vydavnytstvo Lira-K, Kyiv, Ukraine.
8. Rabinovych, P.M. and Pankevych, I.M. (2005), “The content of human rights and their scope”, *Mizhnarodna politseyska entsyklopediya: u 10 t. – T.II. Prava lyudyny u konteksti politseyskoyi diyalnosti* [International police Encyclopedia: 10 volumes. – Vol. II. Human rights in the context of policing], Kontsern “Vydavnicхий Dim “In Yure”, Kyiv, Ukraine, pp. 349-350.
9. Sovgirya, O.V. and Shuklina, N.G. (2008), *Konstytutsiyne pravo Ukrayiny: navch. posibnyk* [Constitutional law of Ukraine: teach. manual], Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraine.
10. Todyka, Yu.M. and Zhuravskiy, V.S. (editors) (2002), *Konstytutsiyne pravo Ukrayiny: pidruchnyk dlya studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv* [Constitutional law of Ukraine: textbook for university students], Vydavnicхий Dim “In Yure”, Kyiv, Ukraine.
11. “On access to public information: the Law of Ukraine on January 13, 2011”, *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 2011, no. 32, art. 314.